

DISCUL LUI PATERNUS DIN TEZAURUL DE LA MALAJA PEREȘČEPINA: PRADĂ SAU DAR?

ALEXANDRU MADGEARU

În 1912 s-a descoperit la Malaja Pereșčepina lângă Poltava (Ucraina) un tezaur din care au fost recuperate 17 vase de aur și 20 de argint, împreună cu 70 de monede de aur bizantine și cu alte piese de echipament și armament, cântărind cu totul în jur de 50 kg (dintre care 21 kg de aur)¹. Obiectele sunt de origine bizantină, persană, sogdiană și türccică. Tezaurul a dat numele unui grup arheologic care include și tezaurele de la Kelecej, Makuchovka, Voznesenka, Glodosy și Novyje Sanžary, un grup datat potrivit celor mai noi cercetări între 620 și 680². El a fost considerat de către Joachim Werner inventarul mormântului khaganului protobulgar Kuvrat, care devenise aliat al împăratului bizantin Heraklios, de la care a primit titlul de *patrikios*³. Interpretarea se baza pe monedele datate între 583/602 și 642/646, precum și pe monogramele inelelor sigilare, descifrate *Chobratou* și *Chobratou patrikiou* de către Werner Seibt și András Róna-Tas⁴. Identificarea lui

---

¹ Pentru inventarul tezaurului vezi: J. Werner, *Der Grabfund von Malaja Pereșčepina und Kuvrat, Kagan der Bulgaren* (Abhandlungen der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse, Neue Folge, 91), München, 1984, p. 9–16; I. Ioniță, *Malaja Perescepina, în Reallexikon der germanischen Altertumskunde begründet von Johannes Hoops*, vol. 19 (Luchs-Metrum), Berlin-New York, 2001, p. 182–183; Z. A. Lvova, B. I. Maršak, N. A. Fonjakova, V. N. Zalessakaya, *Der Schatz von Mala Pereșčepina (Malaja Pereșčepina)*, în F. Daim (ed.), *Reitervölker aus dem Osten: Hunnen + Awaren. Begleitbuch und Katalog. Burgenländische Landesausstellung 1996*, Eisenstadt, 1996, p. 209–223.

² A. T. Smilenko, *Les ensembles archéologiques du littoral du Dniéper du type Perescepinskij et leur appréciation historique*, în *Ier Congrès international d'archéologie slave*, 3, Varșovia, 1970, p. 127–132; O. M. Prikhodniuk, V. M. Chardaev, *Ein Edelmetallfund des 6.-7. Jahrhunderts aus Kelecej, Ukraine*, *Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens* 7, 2001, p. 585–613; R. Rašev, *Prabългарite през V–VII vek*, Sofia, 2004, 120–137; I. Gavritukhin, *La date du „trésor” de Pereșčepina et la chronologie des antiquités de l'époque de formation du Khaganat khazar*, în C. Zuckerman (ed.), *La Crimée entre Byzance et le Khaganat khazar*, Paris, 2006, p. 13–30.

³ J. Werner, *Der Grabfund...*, p. 38–43.

⁴ J. Werner, *Der Grabfund...*, p. 44; Idem, *Neues zur Kuvrat und Malaja Pereșčepina*, *Germania* 70, 1992, 2, p. 430–433; A. Róna-Tas, *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*, Budapest, 1999, p. 218; Idem, *Where was Kuvrat's Bulgharia ?*, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, 53, 2000, 1–2, p. 5–6.

Werner a fost împărțită și de către alți autori⁵, dar cercetările ulterioare au demonstrat că tezaurul nu provine dintr-un mormânt și că a fost adunat într-o perioadă mai lungă, între primele decenii ale secolului al VII-lea și începutul secolului al VIII-lea, când a intrat în proprietatea unui șef khazar, după ce teritoriul ocupat de protobulgari a fost cucerit de khazari.⁶ Amplasarea în afara ariei, în mod obișnuit asociate protobulgarilor din vremea lui Kuvrat (între Marea de Azov și Kuban), fusese privită ca o probă decisivă contra teoriei lui Werner, dar o tradiție conservată într-un poem scris în Bulgaria de pe Volga în 843 (descoperit recent) amintește o formațiune statală bulgară în preajma Kievului. Prin urmare, grupul de tezaure din care face parte și cel de la Malaja Pereščepina poate fi considerat în mod sigur protobulgar⁷.

Cel mai valoros și cel mai faimos obiect dintre cele de origine bizantină din tezaur este discul de argint aurit cu diametrul de 61 cm și greutatea de 6.224 g. Greutatea materiei prime (argint și aur) este certificată de o inscripție de pe spate. Totalul de 6.855,59 g diferă destul de mult față de greutatea reală, dar acest fapt este normal, deoarece o parte din disc s-a pierdut. Patru ștampile de garanție indică producerea discului în timpul împăratului Anastasios. Una dintre ele are inscripția DN ANASTASIV(s) PP AVG, iar alta conține numele lui *Ioannes Kometos*, identificat cu Ioannes Paphlagonianus, care era *comes sacrarum largitionum* în 498. În partea centrală a discului se află un mare *chrismon*, care este flancat de literele alpha și omega. În jurul părții centrale este înscris textul +EX ANTIQVIS RENOVATVM EST PER PATERNVN REVERENTISS (imum) EPISC (opum) NOSTRVM AMEN+. Refacerea *ex antiquis* înseamnă că argintul și aurul au fost luate din alte obiecte și topite pentru a realiza acest nou disc⁸. Marginea este decorată cu diverse motive zoomorfe și cu vrejuri de viță de vie. Pe această margine au fost ulterior inserate opt medalioane de aur cu decor cruciform, în care erau încastrate pietre prețioase (acestea s-au pierdut). Modificarea a fost făcută într-un atelier barbar, iar adăugarea crucilor accentua semnificația creștină a discului, de care proprietarul, oricare ar fi fost el, era conștient⁹. Episcopul Paternus este cel

⁵ De exemplu: Ioniță, *Malaja Perescepina...*, p. 183; Róna-Tas, *Hungarians...*, p. 219; F. Curta, *Qagan, Khan, or King? Power in Early Medieval Bulgaria (Seventh to Ninth Century)*, Viator. Medieval and Renaissance Studies 37, 2006, p. 4–6.

⁶ M. Kazanski, J. P. Sodini, *Byzance et l'art „nomade”: remarques à propos de l'essai de J. Werner sur le dépôt de Malaja Pereščepina (Pereščepino)*, RA 1, 1987, p. 71–83; A. I. Ajbabin, *Early Khazar Archaeological Monuments in Crimea and to the North of the Black Sea*, în C. Zuckerman (ed.), *La Crimée...*, p. 51–54.

⁷ Z. A. Lvova, *Pereschepinskata nahodka v svetlinata na novite dannii ot kulturnata letopis ot XIII v. na Gazi-Baradj Tarihi*, Arheologija 42, 2001, 1-2, p. 85–87; F. Curta, *Qagan...*, p. 4. Pentru amplasarea Bulgariei Mari în zona Niprului, vezi și A. Róna-Tas, *Where was...*, p. 1–22.

⁸ Pentru descrierea discului și pentru inscripție vezi: I. Barnea, *Discul episcopului Paternus*, Analecta, 2, 1944, p. 188–196; E. Cruikshank Dodd, *Byzantine Silver Stamps*, Washington DC, 1961, p. 54; E. Popescu, *Inscripțiile grecești și latine din secolele IV–XIII descoperite în România*, București, 1976, p. 97–98.

⁹ Werner, *Der Grabfund...*, p. 37.

amintit la Tomis pe la sfârșitul secolului al V-lea și în primele două decenii ale secolului al VI-lea, cel care a ajuns primul mitropolit al Scythiei Minore în 520¹⁰. Inscripția arată că discul a fost în posesia acestui episcop și că i-a fost oferit de cetățenii tomitani, după 498.

Acest disc de argint este unul dintre cele mai mari din această categorie de piese date în secolele VI–VII, care de regulă au diametrul între 35 și 41 cm. Doar discul din tezaurul de la Sutton Hoo este mai mare (72,5 cm), și trebuie remarcat că acesta a fost produs tot în epoca lui Anastasios. Fiind atât de mare, discul lui Paternus nu a fost folosit pentru euharistie, ci, așa cum remarca Ion Barnea, ca un obiect decorativ așezat în biserică sau în reședința episcopală¹¹. În tezaur, discul este asociat cu alte obiecte de argint sau de argint aurit de origine bizantină: alt disc de argint decorat cu o cruce (cu diametrul de 30,9 cm), o amforă, o cană și un lighean. Cana și ligheanul au ștampile date în timpul domniei lui Maurikios, iar discul mic are o ștampilă cu figura lui Heraklios bătrân, databilă în anii 630. Ion Barnea considera toate aceste piese ca un set de obiecte liturgice asociate cu discul lui Paternus, deși ele nu au simboluri creștine, cu excepția celui alt disc. Primul cercetător care a publicat un studiu cuprinzător asupra tezaurului, Leonid Matzulewitsch¹², sugera că acest grup de obiecte a fost luat dintr-un singur loc, biserica episcopală de la Tomis, dar Ion Barnea a observat că aceasta nu poate fi decât o presupunere.

Studiul comparativ al tezaurelor de argintărie bizantină descoperite în afara imperiului a arătat că în mai multe cazuri darurile pentru conducătorii barbari includeau seturi întregi funcționale de veselă de lux pentru mâncat, băut și spălătul mâinilor, precum discuri (platouri) de mari dimensiuni, căni, amfore, cupe și ligheane. Acestea erau dăruite ca bunuri de prestigiu, care marcau statutul social al destinatarilor. Tezaurul de la Malaja Pereșcepina se înscrie în această serie, ca și descoperirile de la Sutton Hoo, Vrap sau Cuciurul Mare¹³. Concluzia evidentă este că vasele de argint bizantine de la Malaja Pereșcepina au fost oferite de un împărat bizantin ca dar unui conducător străin, pentru mesele de ceremonie.

O mărturie transmisă în cronică prescurtată a patriarhului Nikephor arată cum erau oferite aceste daruri cu ocazia încheierii de alianțe. Când Heraklios plănuia invadarea Persiei prin Lazica (în 627), el a negociat o alianță cu șeful turcilor¹⁴.

¹⁰ Em. Popescu, *Die kirchliche Organisation der Provinz Scythia Minor vom vierten bis ins sechste Jahrhundert*, Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik 38, 1988, p. 75–94 (Idem, *Christianitas Daco-Romana. Florilegium studiorum*, București, 1994, p. 131, 132, 136).

¹¹ I. Barnea, *Discul...*, p. 196.

¹² L. Matzulewitsch, *Byzantinische Antike. Studien auf Grund Silbergefäße der Ermitage*, Berlin, Leipzig, 1929, p. 101–107.

¹³ M. Mundell Mango, *The Archaeological Context of Finds of Silver in and beyond the Eastern Empire*, VAHD 88, 1998, p. 221.

¹⁴ C. Zuckerman, *The Khazars and Byzantium – The First Encounter*, în *The World of the Khazars. New Perspectives. Selected Papers from the Jerusalem 1999 International Khazar Colloquium*, ed. by Peter B. Golden, Haggai Ben-Shammai and András Róná-Tas, Leiden, 2007, p. 415–417.

Împăratul, „după ce a oferit un banchet, i-a dăruit toată vesela de la masă, precum și un veșmânt imperial și cerceidecorați cu perle. El i-a decorat cu mâna sa și pe nobilii din suita turcului cu cercei asemănători”¹⁵.

Există un decalaj cronologic între momentul când a fost produs discul lui Paternus și datarea discului mic, a amforei, cării și bazinului, care, conform ștampilelor, este situată între domnia lui Maurikios și a doua parte a domniei lui Heraklios. Acest grup târziu de obiecte este suficient pentru a compune un set complet de veselă, oferit unui conducător barbar de către un împărat bizantin. Deoarece tezaurele similare au doar un disc, considerăm că platoul lui Paternus nu făcea parte din acest set, și că a fost inclus în tezaur într-un moment diferit. Prezența sa în tezaur este oricum ciudată, deoarece este, până în prezent, din câte știm, singurul obiect liturgic de argint descoperit în tezaure din afara Imperiului Bizantin¹⁶.

Deoarece ștampilele pieselor care compun setul indică o dată în a doua parte a domniei lui Heraklios, darul poate fi asociat în mod sigur cu un eveniment cunoscut din izvoarele literare. Acest împărat a stabilit o alianță cu Kuvrat, conducătorul protobulgarilor. Kuvrat era creștin. Unchiul său Organa se botezase la Constantinopol cu câțva timp înainte, primind și titlul de *patrikios*, iar nepotul său a rămas acolo pentru a fi educat. Datele despre Organa și Kuvrat provin din două surse. Cronica scrisă de episcopul egiptean Ioan de Nikiou la sfârșitul secolului al VII-lea, vorbind despre tulburările provocate de succesiunea la domnie după moartea lui Heraklios, amintea că acest Kuvrat arăta afecțiune pentru văduva fostului împărat, Martina, și pentru fiii acesteia, deoarece fusese crescut în palatul imperial. El era conducătorul hunilor, nepotul lui Organa, cel botezat la Constantinopol. Locuitorii din capitală credeau că acest barbar a pus la cale complotul care urmărea să-l înlocuiască pe tânărul Constantin (fiul celeilalte împărătese Eudoxia) cu Heraklios cel tânăr, iar zvonul a provocat revolta contra Martinei și a fiilor ei, în 641.¹⁷ Dacă se credea așa ceva, se poate deduce că acest conducător barbar era capabil să se amestece în treburile imperiului, de exemplu prin mituire, sau prin ajutor militar. Kuvrat nu era un străin pentru locuitorii Constantinopolului, și dacă un cronicar din îndepărtatul Egipt a auzit aceasta, putem fi siguri că zvonul era destul de răspândit.

Al doilea izvor, mai târziu, este cronica prescurtată sau breviarul patriarhului Nikephor. În primul fragment care se referă la eveniment, nu este menționat numele șefului „hun” care a venit la Constantinopol pentru a se boteza împreună cu nobilii săi, dar istoricii sunt de acord că poate fi identificat cu Organa. Heraklios i-a oferit șefului hun „daruri imperiale și demnități: pentru că el l-a onorat pe șeful lor cu rangul de *patrikios* și l-a trimis în mod curtenitor acolo unde locuiau hunii”¹⁸.

¹⁵ Nikephoros Patriarch of Constantinople, *Short History*. Text, Translation, and Commentary by Cyril Mango, Washington DC, 1990, p. 55–56 (cap. 12. 26–30).

¹⁶ Mundell Mango, *The Archaeological...*, p. 222.

¹⁷ H. Zotenberg, *Chronique de Jean, évêque de Nikiou*, în *Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale et autres bibliothèques*, Paris, 24, 1883, 1, p. 460.

¹⁸ Nikephoros, *Short History...*, p. 51 (cap. 9).

Vizita a avut loc cândva înainte de întâlnirea de la Herakleia dintre Heraklios și khaganul avarilor, datată în 619. În al doilea pasaj, care poate fi plasat în jurul anului 635, se menționează: „Kouvrat, nepotul lui Organa și stăpânul onogundurilor, s-a ridicat contra khaganului avarilor și, după ce a înfrânt oastea pe care o trimisese acesta, i-a alungat din țara lui. El a trimis o solie la Heraklios și a încheiat un tratat de pace pe care ei l-au respectat până la sfârșitul vieților lor. (Herakleios) i-a trimis daruri și l-a onorat cu titlul de *patrikios*”¹⁹.

Alianța dintre Heraklios și Organa care poate fi datată în jur de 619 era îndreptată contra avarilor și Persiei²⁰. Kuvrat, care a început să domnească prin 631, s-a răzvrătit contra hegemoniei avarilor, creând astfel o mare Bulgarie în regiunea Niprului²¹. Setul de veselă de lux, inelele și catarama de aur din tezaur au fost primite atunci când a devenit *patrikios* al Imperiului Bizantin, în jurul anului 635.

În privința discului lui Paternus, trebuie să căutăm alte momente în care un conducător protobulgar sau khazar ar fi avut prilejul de a primi un asemenea dar, ori când discul ar fi putut fi furat din mitropolia tomitană. Prezența discului lui Paternus în tezaur a fost explicată în diverse moduri, în legătură cu semnificația atribuită altor piese componente. Deoarece monedele cele mai recente din tezaur au fost emise de Constans II în 642–646, Ion Barnea susținea că discul a fost luat de la Tomis de către protobulgari în 679, și pe această bază a dedus că orașul mai exista pe atunci.²² O idee similară a fost exprimată de către Hans Wilhelm Haussig²³, care a presupus că discul a fost luat de un șef khazar în 668, atunci când khazarii i-au atacat pe protobulgari. În concepția sa, regiunea *Onglos* ocupată de Asparuch era în Dobrogea, dar acest fapt nu este adevărat²⁴. Pentru a fi convingătoare, aceste interpretări trebuie să dovedească existența bisericii episcopale sau metropolitane de la Tomis în jurul anului 670; putem fi siguri că aceasta era imposibilă după atacurile slavilor și avarilor din 614, când s-a stins viața urbană în Scythia Minor.

¹⁹ *Ibidem*, p. 71 (cap. 22).

²⁰ V. Beševliev, *Die protobulgarische Periode der bulgarischen Geschichte*, Amsterdam, 1981, p. 511–516; W. Pohl, *Die Awaren. Ein Steppenvolk in Mitteleuropa, 567–822 n. Chr.*, München, 1988, p. 270–273; P. Golden, *An Introduction to the history of the Turkic peoples. Ethnogenesis and state-formation in medieval and early modern Eurasia and the Middle East*, Wiesbaden, 1992, p. 244.

²¹ V. Gjuzelev, *The Protobulgarians*, Sofia, 1979, p. 29–31; Beševliev *Die protobulgarische...*, p. 149–154; Golden, *An Introduction...*, p. 245; I. Zimonyi, *Bulgars and Ogurs*, în H. Celâl Güzel, C. C. Oguz, O. Karatay (ed.), *The Turks*, vol. 1, Ankara, 2002, p. 573.

²² R. Vulpe, I. Barnea, *Din istoria Dobrogei. II. Romanii la Dunărea de Jos*, București, 1968, p. 499.

²³ H. W. Haussig, *Einige Bemerkungen zu der Arbeit von J. Werner über den Schatz von Malaja Pereščepina*, *Materialia Turcica*, 10, 1984, p. 18.

²⁴ Pentru localizarea Onglos-ului la nord de Dunăre, cel mai probabil în unghiul dintre Siret și Prut, vezi A. Madgearu, *Recent discussions about Onglos*, în *Istro-Pontica. Muzeul tulcean la a 50-a aniversare, 1950–2000. Omagiu lui Simion Gavrilă la 45 de ani de activitate, 1955–2000*, Tulcea, 2000, p. 343–348.

Fig. 1. Discul lui Paternus (fotografie). După D. Velina Koleva, *Zeugnisse der Kunst und Kultur der Protobulgaren aus der heidnischen Periode des Ersten Bulgarischen Reiches (7.–9. Jh.)*. Wesen. Ursprung. Parallelen, Berlin, 2007, p. 233, Ab. 95.

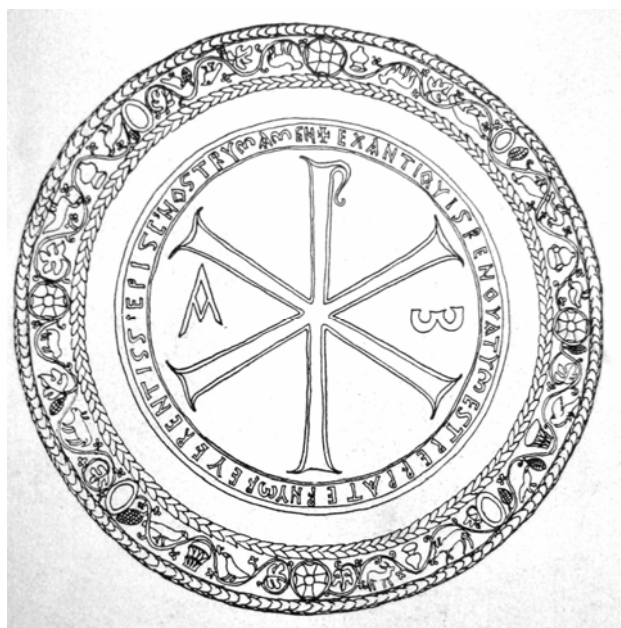

Fig. 2. Discul lui Paternus (desen).
După I. Barnea, *Discul episcopului Paternus*, *Analecta*, 2, 1944, fig. 3.

O soluție diferită a fost propusă de Radu Vulpe: discul ar fi fost furat de avari de la Tomis în timpul raidurilor de la sfârșitul secolului al VI-lea²⁵, dar el nu a putut explica în ce fel a ajuns în afara Avariei. În plus, din relatarea lui Theophylact Simocatta (VII.13.1) reiese că Tomisul nu a fost cucerit în timpul asediului din 598²⁶. Emilian Popescu a acceptat presupunerea că discul, împreună cu alte obiecte bisericești, a fost luat de avari de la Tomis²⁷, dar în alt studiu a urmat ideea avansată de Velizar Velkov, care, bazat pe un pasaj din *Novella CXXX* din 544 în care se cerea bisericilor din Odessos și Tomis să-și vândă proprietățile pentru a răscumpăra prizonierii de la barbari, presupunea că și unele obiecte bisericești de valoare precum discul lui Paternus au putut servi în același scop.²⁸ Ideea merită atenție, dar momentul nu se potrivește cu nicio modalitate prin care discul ar fi putut ajunge într-un tezaur acumulat de conducătorii protobulgarilor. În 544, Scythia era sub amenințarea bandelor slave din Moldova și Muntenia, care în niciun chip nu pot fi asociate cu viitorii proprietari ai tezaurului de la Malaĵa Perešĉepina.

De fapt, nimic nu dovedește că discul a fost luat direct de la Tomis. Atunci când orașele erau amenințate de invadatori, odoarele bisericești, ca și alte obiecte prețioase, erau ascunse sau luate de refugiați împreună cu ei. Un exemplu de tezaur bisericesc ascuns este cel de la Izvoarele-Sucidava, datat în timpul campaniilor avaro-slave din anii 580²⁹. Valul catastrofal de invazii care a început în 614 a devastat toată Peninsula Balcanică, iar locuitorii din orașele cucerite au fugit în locuri mai bine apărate, între care Constantinopol și Thessalonica³⁰. În aceeași perioadă, moaștele sfinților erau mutate din zonele amenințate. De exemplu, cele ale Sfântului Dasius de la Durostorum, transferate la Constantinopol, de unde au ajuns în final la Ancona³¹. Putem presupune că, în vremuri atât de primejdioase,

²⁵ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 382. Ideea a fost susținută și de către M. Gramatopol, *Dacia antiqua. Perspective de istoria artei și teoria culturii*, București, 1982, p. 229.

²⁶ Pentru asediu, vezi M. Whitby, *The Emperor Maurice and his Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*, Oxford, 1988, p. 162; A. Madgearu, *The Downfall of the Lower Danubian Late Roman Frontier*, RRH 36, 1997, 3–4, p. 322.

²⁷ Em. Popescu, *Inscripțiile...*, p. 97.

²⁸ V. Velkov, *Cities in Thrace and Dacia in Late Antiquity (Studies and Materials)*, Amsterdam, 1977, p. 164; E. Popescu, *Les ressources des Églises de la Scythie Mineure (Dobroudja) à l'époque protobyzantine (IVe-VIe siècles)*, în *L'hostie et le denier. Les finances ecclésiastiques du haut Moyen Âge à l'époque moderne*, Genève, 1990, p. 55–62 (Idem, *Christianitas Daco-Romana...*, p. 261).

²⁹ T. Cliante, A. Rădulescu, *Le trésor de Sucidava en Mésie Seconde*, RA 2, 1988, p. 357–380.

³⁰ V. Popović, *Aux origines de la slavisation des Balkans: La constitution des premières Sklavines macédoniennes vers la fin du VIe siècle*, CRAI 1, 1980, p. 246–248; P. Lemerle, *Les plus anciens recueils des Miracles de Saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, vol. II, *Le commentaire*, Paris, 1981, p. 91–94; Madgearu, *The Downfall...*, p. 324.

³¹ R. Pillinger, *Das Martyrium des Heiligen Dasius (Text, Übersetzung und Kommentar)*, SbAkadWien, 517, 1988, p. 51. G. Atanasov, *Hristijanskijat Durostorum-Drăstăr (The Christian Durostorum-Drăstăr)*, Varna, 2007, 68–71.

cele mai valoroase posesiuni ale bisericilor și ale reședințelor episcopale erau mutate în locuri sigure. Asemenea obiecte prețioase erau în același timp dorite de administrația imperială. Deoarece vistieria statului fusese secătuită de războaiele cu perșii, Heraklios a adunat obiecte prețioase din bisericile din Constantinopol în 623, pentru a plăti tribut avarilor. După cum scria cronicarul Nikephor, „în acea vreme avuția bisericilor (*keimilia*) era vândută și cheltuită pentru a aduna tributul către barbari”³². De asemenea, Theophanes Confessor amintea că împăratul „având puține fonduri, a împrumutat banii fundațiilor religioase, a luat și candelabrele și alte vase liturgice din Marea Biserică, pe care le-a topit într-o mare cantitate de monede de aur și argint”³³.

Dacă s-au întâmpnat toate acestea, un disc de argint ajuns la Constantinopol împreună cu mitropolitul de Tomis refugiat după 614 putea fi folosit pentru rațiuni de stat, ca dar pentru un aliat, ca și alte vase de argint. În aceste împrejurări, este foarte posibil ca discul lui Paternus să fi fost oferit lui Organa, cu prilejul botezului său, și astfel obiectul a ajuns în tezaurul adunat de urmașii acestui conducător protobulgar. Oferirea discului simboliza actul de creștinare al lui Organa și era un dar extrem de prețios, de care totuși Heraklios se putea dispensa fără probleme, deoarece provenea din tezaurul unei mitropolii care nu mai exista.

THE PLATE OF PATERNUS FROM THE MALAJA PEREȘČEPINA TREASURE: BOOTY OR GIFT?

ABSTRACT

The treasure discovered in 1912 at Malaja Pereșčepina was gathered between the beginning of the 7th century and the beginning of the 8th century by several Protobulgarian rulers, and entered later in the possession of a Khazar chief. It was not the inventory of the grave of the Protobulgarian khan Kuvrat, but some pieces belong to him. The most valuable object is the plate made of gilded silver that belonged to the bishop Paternus of Tomis, made after 498. The plate was displayed somewhere in the church or in the residence of the bishop. It is associated in the treasure with other Byzantine silver vessels dated between the period of Maurikios and the last part of Heraklios' reign. Although not all these vessels have Christian symbols, it was supposed that they composed a set of liturgical objects, stolen together with the plate from the church of Tomis.

Comparative studies on Byzantine silver vessels discovered outside the empire (including those from Malaja Pereșčepina) have shown that they were usually functional sets of luxury table vessels offered as gifts to foreign rulers. It is a time gap between the Paternus plate and the other Byzantine vessels that could compose, without this plate, a complete table set. This set was offered by Heraklios to Kuvrat with the occasion of the alliance closed around 635. By this reason, we suppose that the Paternus plate entered in the treasure some time before, for instance when Organa, the uncle of Kuvrat, was baptized at Constantinople in 619.

Previous interpretations considered that the plate was stolen from Tomis by the Avars, but in this case its presence in a Protobulgarian treasure found in Ukraine could not be explained. The other

³² Nikephoros, *Short History*..., p. 54–55 (cap. 11.22). Vezi și Cruikshank Dodd, *Byzantine*..., p. 32.

³³ C. Mango, R. Scott, *The Chronicle of Theophanes Confessor*, Oxford, 1997, p. 435 (AM 6113 = AD 620/621).

ideas that the Khazars or the Protobulgarians took the plate in 668 or 679 would infer that the metropolitan church of Tomis was still existing, which is excluded.

Actually, there is no proof that the plate was taken directly from Tomis. During the periods of invasions, the church treasures and the saints' relics were hidden or took in refuge. On the other hand, the gold and silver liturgical objects were used in the difficult times of the 7th century for tribute to the enemies or for the military expenses. Because Tomis was affected by the wave of the Avar and Slavic invasions started in 614 like other cities in South-Eastern Europe, it is not excluded that the metropolitan treasure was moved to Constantinople, before the visit of Organa. We consider that Heraklios offered to Organa as a symbol of his conversion to Christianity the plate of Paternus, that belonged to a treasure of a disappeared metropolitan bishopric.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1. The Plate of Paternus (photo). After D. Velina Koleva, *Zeugnisse der Kunst und Kultur der Protobulgaren aus der heidnischen Periode des Ersten Bulgarischen Reiches (7.–9. Jh.). Wesen. Ursprung. Parallelen*, Berlin, 2007, p. 233, Ab. 95.

Fig. 2. The Plate of Paternus (design). After I. Barnea, *Discul episcopului Paternus*, *Analecta*, 2, 1944, fig. 3.

Abrevieri

AIIC	Anuarul Institutului de Istorie, Cluj
AJA	American Journal of Archaeology, Boston
ArchKorr	Archäologisches Korrespondenzblatt, Mainz
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași
BayerVbl	Bayerische Vorgeschichtsblätter, München
BMJV	Buletinul Muzeului Județean Vlașca, Giurgiu
CAH	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapesta
CCA	Cronica Cercetărilor Arheologice din România, București
CAB	Cercetări Arheologice în București
CCDJ	Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CRAI	Comptes-Rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Paris
EAIVR	<i>Enciclopedia Arheologiei și Istoriei Vechi a României</i> , sub red. C. Preda, București, 1994
Materiale	Materiale și Cercetări Arheologice, București
MemAnt	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamț
OxfJA	Oxford Journal of Archaeology
PAS	Prähistorische Archäologie Südosteuropas, Berlin
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München
PMMB	Publicațiile Muzeului Municipal București, București
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RA	Revue Archéologique, Paris
SCIV(A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, București
SP	Studii de Preistorie, București
TD	Thraco-Dacica, București
UPA	Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Berlin
VAHD	Vjesnik za Arheologiju i Historiju Dalmatinsku, Split
ZborRadBeograd	Zbornik Radova Vizantinoški Institut, Belgrad

